

Bulletin european

Anul VI, N.61

Octombrie 1979

Noi Tracii

Fondator: Prof.Dr.Iosif Constantin Drăgan

Continuând o tradiție inaugurată cu simpozionul internațional din 1977, care s-a bucurat de un frumos succes, Fundația Europeană Drăgan organizează tot la sediul său din Roma al II-lea Simpozion internațional de tracologie, de astă dată în colaborare cu Institutul de lingvistică al Universității din Florența. Conform recomandărilor făcute acum doi ani la Roma de un comitet internațional

compus din J.C. Drăgan-Roma, V.I. Gheorghiev-Sofia, Alf Lombard-Lund, C.A. Mastrelli-Florența, C. Poghirc-Padova, S. Stati-Padova și E. Davanzo-secretar, la manifestarea științifică de anul acesta tema va fi 'Tracii în Europa occidentală' și ea va fi dezbătută pe marginea unui raport general susținut de Velizar Velkov, director adjunct al Institutului de arheologie de la Sofia. Se va discuta de

asemenea despre relațiile dintre tracă și celelalte limbi antice; în acest cadru, Alf Lombard va vorbi despre poziția limbii române între Orient și Occident.

La Simpozion vor participa personalități științifice de seamă - vezi lista de la p. 15. Lucrările se vor desfășura între 12 și 15 noiembrie. Detalii asupra programului în numărul nostru viitor.

Fondazione Europea Dragan

**"I Traci
in Europa occidentale"**
(archeologia, storia, arte, religione, lingua.)

Secondo
Symposium Internazionale
di
TRACOLOGIA

ROMA
12-15 NOVEMBRE 1979

LIMBA DACILOR

MIRCEA MIHAI RĂDULESCU

I

2050 de ani de lupte și de restriște, cu prea puține răstimpuri de liniște. 2050 de ani de invazii, cu prea puține epoci luminoase de independență, aspru plătite cu jertfe. 2050 de ani de la prima Unire, sărbătoriți azi, în veacul neprețuitei libertăți recâștigate!

În țara noastră românească stăpâni suntem ai acestor plaiuri frumoase. Un popor de oameni cumiți în strădania noastră pașnică. Stăpâni de drept de când ne știm, o conștiință clară a dăinuirii noastre daco-romane. Vorbim o limbă ce descinde nemijlocit din latina orientală, o limbă dulce și frumoasă pe care au cizelat-o neîntrerupt doinele și cântecele bătrânești. În Dacia suntem stăpâni aci noi, Românii, singurii care ne numim astfel dintre toate popoarele romanice. După limbă de la Râm ne tragem. Dar după port, după obiceiurile noastre strămoșești și, mai ales, după sânge ne tragem înainte de toate din Daci.

Că Românii sunt urmașii Dacilor romanizați au spus-o în sec. al XVIII-lea Andreas Teutsch și Johannes Thunmann, în secolul nostru R.W. Seton-Watson, printre alții. Dacii n-au fost exterminați de Romani și șapte basoreliefuli de pe columna lui Traian arată deslușit scene de supunerea unor seminții dace: capitala reconstruită a Daciei a continuat să se numească Sarmisegetuza, băieții să poarte numele strălucitului Decebal; săpăturile au scos la iveală așezări tipice dacice din secolele ce au urmat cuceririi și părăsirii noii provincii.

Ocupația romană n-a cuprins decât o parte din teritoriile Dacilor. Cleștele Dacilor liberi din Crișana și câmpia Tisei, Maramureș, întreaga Moldovă a Carpo-Dacilor, Muntenia, a strâns de multe ori în brațele sale Dacia Traiana. Evacuând până nu de mult înfloritoarea provincie, Romanii au lăsat-o în mâinile Dacilor liberi și ale Carpilor. Goții au venit mai târziu, în Transilvania mai înainte de 376.

Dacă ne gândim la faptul că latina a ajuns în contact cu dacica încă de la începutul secolului I al erei noastre, se conturează două secole și jumătate de înrâurire a limbii localnicilor asupra celei a învingătorilor. Iar după ce situația s-a răsturnat, o vreme limba Dacilor liberi și a Carpilor s-a auzit din nou pe teritoriul Daciei Traiane și până la dispariția ei, posibil înainte de venirea Slavilor; în secolul VI; au mai trecut 250 de ani. A învins limba civilizației Romei și a imperiului, limba soldaților, funcționarilor, coloniștilor, negustorilor și fugarilor, lingua franca a frontierelor, limba credinței creștine. Dar cu prețul unei masive influențe dacice, plămădindu-se astfel o limbă neolatină diferită de a Romei.

O limbă e un monument pe care stă săpată cu litere de foc întreaga istorie a unui popor. Latina transplantată în Dacia poartă puternica amprentă a limbii autohtone, în vocabular, în fonetică, în morfologie și în ceea ce numim spiritul unei limbi. Există și urme est-germanice, relicve ale conviețuirii cu Goții, Gepizii și cu celelalte neamuri înrudite. Prezența diferitelor popoare altaice se poate și ea distinge. Toate acestea depășesc însă domeniul romanisticii.

Componenta dacică a limbii române e atât de substanțială încât vor fi necesare decenii de acum înainte pentru demonstrarea ei deplină. Pentru înțelegerea dificultăților care au întârziat exploatarea temeinică a fondului lingvistic autohton iată primele exemple:

gând e unul dintre cele mai necesare cuvinte românești; în Dicționarul Academiei sunt descrise nu mai puțin de 13 sensuri. Cu excepția acestui dicționar, toate celelalte (chiar și DEX din 1975) îl consideră pe *gând* un împrumut din maghiarul *gond*, care însă nu înseamnă decât 1. a) “anxietate”; b) “atenție”; c) “efort, dificultate” 2. “supărare”; 3. “solicitudine”; 4. “protecție”, corespunzând numai sensului. 5. din Dicționarul Academiei acela de “grijă, îngrijorare”. Dintre derivatele lui *gond*, doar verbul *gondol* e “a gândi”.

În timp ce maghiarul *gond* poate proveni din românescul *gând*, inversul nu e posibil decât admitând o formă intermediară **gund*, însă *â* e din *ă* (vezi Pălia de la Orăștie: “hrăbure și *negândite*”), sau cu ortografia maghiară *gengyesk*, *gendyesk*, em *gengyește* iniyma).

Drept dovadă că *gând* e din *gond* este citat și *dâmb*, considerat un împrumut din mag. *domb*, însă și *dâmb* are o formă veche **dâmb* și, așa cum a arătat prof. Cicerone Poghir, provine din indoeuropeanul **d^he m b^h*
** d^ho m b^h - *d^h m b^h-*, un grup de radicale cu descendenți în mai multe

limbi indoeuropene.

Un exemplu asemănător de etimologie eronată e și acela al rom. *a mistui*, care trebuie comparat cu vechiul grecesc *místullō* “a tăia carnea în bucăți”; totuși dicționarele noastre dau drept etimon pe mag. *emészt* “a digera; a se frământa”.

Gând e cuvânt dacic și aceasta o arată existența în albaneză a verbului *gjenj*, *gjěj* “a găsi; a ghici” și mai ales a mediopasivului său *gjëndem* “mă gălesc; sunt găsit”, de unde *gjëndje* “situație; ce se găsește undeva, cândva, etc”. Cuvintele albaneze sunt înrudite cu verbe din germanică, slavă, v. greacă și latină (*prehendere*, *comprehendere*, *praeda*, de unde *a prinde*, *a cuprinde*, *pradă*).

Dar din același grup indoeuropean de radicale *g^he (n) d -, etc. româna mai moștenește din limba Dacilor și pe *ghici!*, *a ghici* (*găci*, *gâci*). *Ghici* e foarte apropiat de albanezul *gjétsha*, *gjéca*, optativ cu sensul de “te invit să găsești, să ghicești” al verbului *gjénj*. Cu sensul de “ghicitoare” le mai găsim în alb. pe *gjëzë* și reduplicările *gjâgjë* și *gjâgjâzë*, iar în vechea islandeză pe *geta*, *gata*, deasemeni pe *ged* “gând” și pe *get* “supoziție, înțelegere”, în timp ce în noua islandeză *gizka* înseamnă “a ghici, a dezlega o ghicitoare”. Tot în vechea islandeză zeul Odin purta și porecla *Gizurr* “marele expert în dezlegarea sau scornirea de ghicitori”. Compararea rom. *ghici!* cu alb. *gjéca* ne arată marea înrudire dintre limba dacică și strămoașa albanezei de azi, ca dialecte ale unei limbi aparte, dar descinzând din limba indoeuropeană comună. Și ilira propriu-zisă trebuie să fi cunoscut optativul **getsa* “te invit să ghicești”, probă aromâneștile *angučesku* (-*tesku*), *gučesku*, *gučitoáre*.

În fine, tot la grupul de radicale al lui *g^he (n) d -, etc., trebuie referit și verbul *a găsi*, cu *s* din **d t*, **t t*, așa cum se pare că o demonstrează forma a *gâtfi*, *gâtși* de la moți; *a găsi* este autohton sau un împrumut din limba Goților (vezi, spre exemplu, englezescul *to guess* “a ghici”).

Exemplele de mai sus sunt edificatoare pentru înțelegerea amploarei și importanței substratului limbii române. În același timp însă ne arată și faptul că acest substrat e încă insuficient cunoscut și că trebuie făcute eforturi susținute pentru identificarea tuturor elementelor sale. Afirm că nu se poate scrie o istorie a limbii române demnă de acest nume fără o investigație amănunțită a substratului, îmbinat cu fondul latin în toate aspectele sale.

(va urma)

“Deci, Geții n-au fost lipsiți de oameni care să-i învețe filosofia. De aceea ei au fost totdeauna superiori tuturor barbarilor și aproape egali cu Grecii, după cum relatează Dion, care a compus istoria și analele lor în limba greacă”. (Iordanes: *De origine actibusque Getarum*, capitolul V.)

SPIRITUALITATEA POPULATIEI AUTOHTONE DIN DACIA IN SECOLELE IV-XIII

de Lucian Stanciu

(continuare din numarul precedent)

Ne propunem în continuare să aducem alte câteva exemple de inscripții și simboluri din Transilvania pentru a vedea și aici caracteristicile spiritualității din epoca studiată.

Inscripția din sec. IV pe o tăbliță de bronz (nr. 434) *Ego Zenovius votum posuit Hr: (Eu, Zenovius, am îndeplinit juruința. Hristos)*. Tăblița a fost descoperită în satul Biertan (județul Sibiu) în 1775, împreună cu un disc. După cum arată Emilian Popescu, tăblița și discul fac parte din așa numitele *cataene signo christiae*. Ele sunt daruri votive către biserică ale acestui Zenovius și au fost atârinate de un policandru. Formula *votum posui*, proprie inscripțiilor păgâne, se menține deci pe un obiect dedicat cultului creștin. Respectarea legământului este un principiu moral pe care îl întâlnim cu o înaltă valoare simbolică atât în spiritualitatea traco-getică, cât și în cea daco-romană, rămânând ca una din caracteristicile comportamentului creștin. Continuitatea culturală merge în acest caz până la conservarea în limbaj a formulei păgâne *votum posuit*, care face de altfel posibilă datarea inscripției.

De un deosebit interes pentru a înțelege specificul spiritualității creștine în Transilvania ni se pare o gemă de onyx descoperită în minele Potaissei (nr. 435), care prezintă o compoziție simbolică și inițialele citite de Ackner - Muller: (IX-YC).

Este reprezentat Isus purtând în spinare un miel, iar alături un alt miel. În spatele lui Isus un pom, pe una din crengi aflându-se un porumbel. În fața "bunului păstor" se află o corabie și un om căzut din ea, gata să fie îngrijit de un monstru cu coada în formă de cruce. Compoziția ne redă deci simboluri creștine foarte cunoscute: "bunul păstor", "mielul", simbolul creștinizat al "porumbelului", precum și mitul lui Isus.

Descoperită, cum spuneam, la Potaisa (jud. Cluj), ea atestă, dacă ne gândim la existența aceluiași simboluri pe inscripții din Dobrogea, faptul că în sec. IV creștinismul era răspândit în întreaga Dacie și că prezenta o structură unitară. Chiar dacă admitem originea orientală a gemei, prezența ei în Transilvania denotă că a fost adusă tocmai fiindcă a interesat prin afinitățile spirituale pe care le prezenta creștinismul local.

Pe o fibulă de argint (nr. 438), descoperită în ruinele cetății Micia (jud. Hunedoara) în 1865 găsim un ornament ce constă din triunghiuri

supraetajate în forma unei *coloane* sau *arbore al vieții*. Amintindu-ne de istoria acestui simbol, așa cum a redat-o Romulus Vulcănescu în *Coloana cerului*, trebuie să-l considerăm ca provenind chiar din paleolitic în Dacia, fiind deci un element esențial de continuitate. După cum arată același autor, simbolul a fost utilizat și epuizat în semnificațiile sale abia în epoca noastră de capodopera lui C. Brâncuși, “Coloana recunoștinței ne-sfârșite”.

Pe fibula la care ne referim este scrisă urarea “*Quartine, vivas!*” (Să trăiești, Quartinus!). Interpretarea desenului ca arbore al vieții apare deci și mai convingătoare și ne aduce încă o dovadă despre rezistența fondului spiritual autohton și participarea lui la sinteza culturală din epocă.

Spiritualitatea populației autohtone din Moldova o putem releva prin analiza unui document semnificativ: crucile relicvar descoperite la Bâta Doamnei (jud. Neamț) și la Nămăiești (jud. Vaslui) descrise la nr. 445 și 446.

Crucea de la Bâta Doamnei face parte, după cum arată Emilian Popescu, din “categoria engolpioanelor bizantine, care au capetele brațelor crucii drepte, decorate cu motive incizate în tehnica *niello*”. Această cruce, produsă în Bizanț în sec. XII, conține reprezentarea soarelui și a lunii, cunoscută pe unele obiecte încă din sec. VI-VII. Reprezentarea lor a devenit apoi foarte răspândită în iconografia populară, până astăzi (vezi, de exemplu, unele icoane de sticlă din zona Făgărașului). Ar fi vorba deci de o influență bizantină care se grefează în această perioadă în structura culturii autohtone creștinate. Dar dacă o asemenea influență s-a putut grefa, nu este poate fără legătură cu faptul că la un moment dat cultul lui Zamolxis a căpătat un caracter solar. Pe brațele crucii sunt desenate busturi de sfinți: Maica Domnului, evanghelistul Ioan, Petru și Pavel. Dispunerea lor și tehnica redării fizionomiei o vom regăsi în bisericile medievale din Moldova și pe icoanele de lemn păstrate din secolele XVII-XIX. Crucea relicvar de la Dănești de factură bizantină databilă în secolul X-XII, ne oferă și ea un argument în favoarea continuității populației; numai o comunitate autohtonă creștină ar fi imitat sau importat și folosit asemenea obiect de cult.

Toate aceste obiecte culturale denotă caracterul popular al creștinismului în Moldova și reflectă afinitățile spiritualității acestei populații pentru cultura bizantină, care nu era ceva cu totul nou și străin. Asimilarea culturii bizantine se conjugă cu resuscitarea unor valori spirituale și a unor moduri simbolice încorporate în tradițiile culturale mai vechi legate de spiritualitatea zamolxiană și, în cele din urmă, de colonizarea greacă și ocupația română.

Concluziile care se desprind ar fi, într-o formulare concisă, următoarele:

1. În ansamblul ei, această spiritualitate e de esență creștină. Dar nu toate valorile și simbolurile care se conservă în structura și sistemul ei sunt creștine. Se mențin în noua sinteză foarte puternice elemente ale fondului autohton (spiritualitatea zamolxiană, precum și alte elemente păgâne, de origine greco-romană).

2. Cele trei mari câmpuri spirituale: zamolxian, greco-roman și creștin fuzionează într-un proces istorico-cultural îndelungat. Această nouă sinteză structurată organic, *spiritualitatea populației din Dacia secolelor IV-XIII, este în fond spiritualitatea poporului român în formare, a proto-românilor.*

3. Sinteza a fost posibilă fiindcă cele trei tipuri de spiritualitate care au interferat și s-au succedat au posedat și au continuat unele idei, valori și simboluri comune sau apropiate: sentimentul transcendenței, atitudinea eroică, tendința de cooperare cu alte popoare, organizarea vieții conform cu ritmurile cosmice, în sensul înfăptuirii armoniei cu natura, conferirea unor semnificații profunde tuturor aspectelor vieții.

4. Confesiunea creștină a pătruns timpuriu pe teritoriul Daciei prin intermediul imperiului roman și apoi al celui bizantin și a fost adoptată de populația autohtonă geto-greacă și daco-romană. Creștinismul a constituit adesea o barieră de delimitare între autohtoni și năvălitorii barbari necreștini. Dovezile vieții creștine pe aceste teritorii sunt deci și dovezi ale continuității antropologice și spirituale a populației autohtone.

Părerea lui Mircea Eliade că ar fi inutil să căutăm urme ale lui Zamolxis în folclorul român, întrucât cultul său nu era de structură specific rurală și mai ales pentru că el se adecva, mai mult decât orice alte credințe păgâne, la o creștinizare aproape totală nu vine în contradicție cu concluziile noastre, decât în mod aparent. Intr-adevăr, am arătat mai sus că o serie de simboluri și idei ale spiritualității traco-gete sunt comune cu - sau apropiate de - cele ale creștinismului.

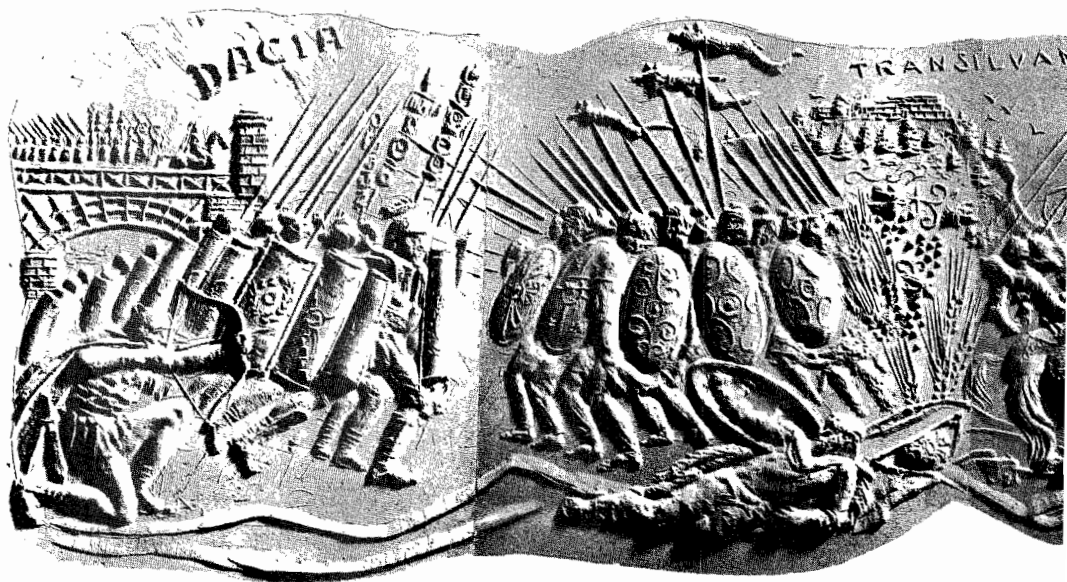
Așa cum relatează, în unul din dialoguri, Platon, Zamolxis era foarte priceput în tămăduiri și învăța și pe alții în această artă. Ori concepția acestuia despre vindecarea bolilor, pe baza utilizării unor plante - a căror denumire getă a fost păstrată în liste întocmite de autori greci - ține de practicarea medicinei populare, care pune preț în primul rând pe leacurile din plante. Se pare deci că o legătură apropiată între cultul lui Zamolxis și mediul rural a existat, ceea ce a asigurat supraviețuirea unor elemente ale acestui cult. În plus este de presupus că unificarea și centralizarea statului dac de către Burebista, sprijinit îndeaproape de preotul Deceneu, a dus la o consolidare și extindere a cultului pe tot teritoriul stăpânit. Jordanes, cu toate exagerările sale, semnalează totuși nu fără motiv reputația și prețuirea de care se bucura Deceneu printre oamenii obișnuiți. De aceea cultul lui Zamolxis, dacă sub aspectul întemeierii sale teoretice și practicării sale inițiatice, se desfășura mai ales în cetăți, sub unele din aspectele sale simbolice și de organizarea practică a vieții trebuie să fi fost foarte răspândit și trainic păstrat în mediul rural. Așa s-ar explica unele din particularitățile pe care le-a căpătat creștinismul pătrunzând în viața țăranilor geto-daci și fiind adoptat de aceștia. După cum ne atrage atenția Mircea Eliade, chiar dacă nu putem spune ceva precis despre soarta cultului lui Zamolxis după cucerirea Daciei de către Romani, avem numeroase dovezi că, așa cum s-a întâmplat și în alte părți ale imperiului, "realitățile religioase autohtone au supraviețuit, mai mult sau mai puțin transformate, nu numai procesului de romanizare, dar chiar și celui de

creștinizare”. Dintre aceste dovezi Eliade amintește: cultul morților, mitologia funerară, riturile agrare, obiceiurile sezoniere, credințele magice etc.

Permanența fondului autohton zamolxian, pe care am descifrat-o parțial în cadrul spiritualității populației din sec. IV-XIII, poate fi constatată și sub alte aspecte, în folclorul, ornamentica și jocurile poporului român. În viața spiritual-istorică a poporului român întâlnim numeroase forme magice și mitice, configurări și stilizări abstracte de origine mitică, precreștină.

Sesizând acest fenomen și dându-i o interpretare mai generală, Lucian Blaga vorbește în ultima sa carte *Ființa istorică* (Cluj-Napoca 1977), de permanența preistoriei. El lămurește că creștinismul poporului român este întrețesut cu elemente culturale preistorice rămase foarte vii și susține teza că, în sinteza spirituală care are loc începând cu sec. IV, *creștinismul a fost adaptat la stilul vieții preistorice locale*.

După cum notează cu perspicacitate Blaga, “săteanul nu-l va gândi pe Dumnezeu abstract, dogmatic, filosofic, așa cum îl definește gândirea bizantină, ci într-un fel mitologic, adică preistoric. Satul românesc și-a însușit multe din motivele ce constituiesc patrimoniul mării culturi bizantine, care era istorică în sensul deplin al cuvântului; dar cultura aceasta istorică a fost asimilată stilului preistoric al satelor. Cine urmărește colecțiile de literatură folclorică se lămurește de grabă cu privire la un proces asupra căruia nu trebuie să ne facem iluzii. Nici Dumnezeu, nici Isus Hristos, nici Maica Domnului nu sunt pentru săteni subiecte de meditație dogmatică - filosofică, ci motive de *mitizare*, adeseori foarte libere. Nu

devine Maica Domnului uneori o zeiță a fertilității? Descântecul nu angajează persoanele Trinității și pe toți sfinții în slujba unei magii arhaice?”

Ceea ce distinge, ca formă de viață spirituală, creștinismul locuitorilor Daciei a fost sesizat și de cronicarii epocii, care semnalează incidente violente între populația care își apăra propria credință și modul de organizare bisericească, propriile norme de conviețuire și obiceiuri, chiar și împotriva împăraților romani.

Sozomenos arată în a sa *istorie bisericească* scrisă între anii 443-450 că locuitorii *Scythiei Minor* (Dobrogea) aveau biserici proprii conduse de “oameni îndrăzneți”. Forma vie, originală pe care o căpătase creștinismul în aceste ținuturi, inserând multe elemente păgâne zamolxiene și greco-romane era apărută cu consecvență. Așa se explică diversitatea aspectelor vieții religioase și unitatea ei organizatorică, mergând până la a veni în conflict cu creștinismul roman. Sozomenos relatează că “nu se găsesc aceleași tradiții despre toate la fel în toate bisericile, deși sunt de aceeași credință”. Fără îndoială, cu toate că sunt multe, toți Sciții au un singur episcop” (prin Sciți cronicarul înțelege pe Geto-Dacii romanizați - germeii genezei poporului român). Unitatea și continuitatea spirituală a autohtonilor se realiza deci tocmai prin păstrarea fidelă a tradițiilor și organizarea bisericească în mare măsură autonomă. După cum notează cronicarul “mulțimile nu-și schimbau credința de mai înainte”, “au rămas la vechea lor credință”. Hotărîrea în apărarea valorilor acestei vieți spirituale era atât de puternică încât, după cum ni se relatează, nu a dat rezultat nici venirea personală a împăratului Valens la Tomis pentru a convinge pe locuitori să

treacă la arianism, nici exilarea episcopului Brettanion din acest oraș pentru că a îndrăznit și “a discutat cu mult curaj în fața stăpânitorului despre dogma de la Niceea, apoi l-a părăsit și s-a dus în altă biserică, iar poporul l-a însoțit”. Până la urmă Valens, temându-se de răscoala Geților, a trebuit să-l cheme din exil pe episcop, căci “Brettanion s-a arătat mai puternic decât zeul stăpânitorului: era de altfel un bărbat destoinic și renumit prin virtutea vieții sale”. Sozomenos surprinde admirabil motivele militare și politice care l-au determinat pe Valens să facă concesii credinței creștine a locuitorilor din Dobrogea; el proceda astfel “știind că sunt viteji, și, prin poziția locurilor, sunt necesari lumii romane, fiind așezați ca un zid în fața presiunii barbarilor”.

În lucrarea sa din 1811, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-român*, Vasile Pârvan conchide pe baza unei demonstrații erudite că *creștinismul român în Dacia are o geneză autohtonă*, nu reprezintă religia unei populații care l-ar fi adus din sudul Dunării. El notează în acest sens: “terminologia noastră creștină, împreună cu anume alte cuvinte, profane, ale limbei noastre, ne învață nu numai că noi nu suntem veniți ca creștini din Sud, dar anumite forme ale creștinismului și ale vorbirii noastre latine, *nici nu s-au putut alcătui în Sud*: “biserică”, “sărbătoare”, “lună”, “pământ”, “țară” ș.a. sunt astăzi documente care, împreună cu monumentele vechi creștine de la Drobeta, ne dovedesc, cred, definitiv că *romanismul și creștinismul nostru sunt născute și crescute în chip firesc: încet și trainic în Dacia lui Traian*”. La această concluzie am adăuga: *născute și crescute pe fundalul arhaic al spiritualității zamolxiene*. Această îndelungată sinteză lămurește de ce, după vorbele lui V. Pârvan, “când am fost deci lăsați în vâlmășagul barbarilor..., noi nu eram niște copii, ci un popor viguros, firește încă tânăr, dar deplin format”.

Studierea acestei *deplinătăți spirituale*, înfăptuită “sub semnul lui Zamolxis”, după o expresie fericită a lui Mircea Eliade, a constituit principalul obiect al cercetării de față. Credem să fi dezvăluit ceva din tripla sinteză culturală în care s-au făurit arhetipurile, valorile, simbolurile și trăsăturile stilistice și etice ale spiritualității românești. Permanența și creativitatea proprie a acestei activități culturale decurg deci din continuitatea substratului spiritual tracic, prin romanizarea și creștinarea lui în spațiul carpatic.

R E S U M E

Afin d'identifier les traits caractéristiques de la spiritualité de la population autochtone de la Dacie aux siècles IV-XIII, l'auteur décrit et examine quelques inscriptions et symboles trouvés en Transylvanie et en Moldavie. Une des conclusions est que la religion chrétienne était diffusée au IVe s. dans toute la Dacie et qu'elle avait une structure unitaire. Un symbole très significatif par sa continuité est «l'arbre de la vie» auquel s'est inspiré Brancusi dans sa «colonne de l'infini». Pour la Moldavie on remarque la caractère populaire de la religion chrétienne et les affinités entre sa population et la culture byzantine.

DESPRE ORIGINEA NUMELUI ORASULUI LUGOJ.

OARE S-A MENTINUT
NUMELE CELTIC
TIMP DE 2000 DE ANI?

Publicăm acest articol, trimis de ziaristul și scriitorul Sigismund Schlinger, născut la Lugoj, actualmente stabilit la Köln, ca o contribuție interesantă la elucidarea unei vechi probleme etimologice: De unde vine numele Lugoj? Situat chiar în inima regiunii de unde Tracii, în valuri successive, s-au răspândit în toată Europa, Lugojul ar fi mai firesc să-și explice numele prin limba tracă, decât prin celtică (așa cum propune autorul, care recunoaște totuși posibilitatea înrudirii lingvistice celto-trace). Dintre etimologiile cunoscute, cea mai verosimilă rămâne aceea care apropie Lugoj de lat. lucus "lumiș".

de Sigismund Schlinger

Numele de popoare s-au schimbat în decursul veacurilor. Nume diferite pot să se refere în același timp la unul și același popor. Orașe, râuri, munți s-au denumit în mod diferit de stăpânii lor în decursul timpului, dar câte un pârâiaș sau un deal de multe ori mai poartă încă numele pe care i-l-a dat omul când mai avea unele dificultăți cu aprinderea focului.

Au luat naștere localități care au preluat numele unei câmpii, unui râu, unei lunci; alte nume au fost compuse din mai multe cuvinte.

Pentru filologi, pentru istorici în aceste nume zac veritabile comori.

Despre originea numelui orașului Lugoj, existau și există multe și diferite interpretări. S-au scris de asemenea lucrări inspirate de concepții

naționale și politice opuse, care aveau scopul să susțină o anumită apartenență a Banatului, apartenență istorică și etnografică. Nu s-a putut evita ca aceste concepții și teze - uneori binevoitoare, adesea însă tendențioase - să înlăture cercetări științifice și să apară ca niște exagerări șovine.

Desigur ar trebui să recunoaștem eforturile profesorului de liceu de de mult, István Iványi, de a realiza monografia sa, de altfel prima și singura cu tema noastră, intitulată: *Schițe și date pentru istoria comunității urbane Lugoj*” (1), dar nu trebuie să acceptăm fără serioase rezerve afirmațiile autorului, în spiritul timpului de atunci, când spune:

“Acest Lucas (care este amintit în lista de zeciuială papală din 1333), “Blasius sacerdos de Lucas solvit pro III pensas. /Monumenta Vaticana/” nu este altă așezare decât orașul nostru, care a fost desigur o localitate în perfectă ordine atât cu privire la îndatoririle bisericești, cât probabil și în privința politică și socială. De a deduce numele orașului Lugos, în ciuda populației maghiare și a etimologiei maghiare. cu sunet atât de frumos maghiar, din slavul *lug* sau din latinescul *locus* sau *lucus* este o aberație pseudoștiințifică (?!), depășită și pe deasupra nepatriotică”.

Probabil acest autor nu a vrut să recunoască că un patriotism sub această formă nu are nimic comun cu știința, și că timpul pentru astfel de argumentări trecuse.

Dar să analizăm în continuare etimoanele propuse.

Lugas, în Dicționarul maghiar explicativ (2) “Clădire mică de grădina construită în sistem de gratii și acoperită cu plante agățătoare”.

Lug “leșie” este de proveniență slavă sau germană. Ivan Duridanov (3) propune dac. *Lyginos*, râu în teritoriul Tribalilor (Arr., *Anab.* 12,1). Numele corespunde întrutotul cu numele râului lituanian *Luginas*, care probabil a derivat dintr-un apelativ *luga* sau *lugas* “baltă, mlaștină, noroi” cf. letonul *luga* “masă mlăștinoasă lângă lacuri...” Familia aceasta de cuvinte e reprezentată destul de des în toponimia baltică și slavă: lit. *Lugas*, *Laugai* (râu), *Lugas*, *Lugnas* (lac), leton *Ludza* (râu), localitatea *Ludzes*, *Ludzie*, etc.

Nu vreau să trec pe lângă faptul că împrejurimile Lugoșului în sec. XVII au fost dominate de mlaștini. Aici, în această regiune mlăștinoasă și-a lăsat viața la 1695 generalul austriac Veterani. Dacă starea de lucruri era așa în secolul al XIV-lea și orașul denumit în consecință nu știm.

Locus (lat.) “loc, punct, spațiu”.

Lucus (lat.) “poiană, pădure, poiană dedicată unei zeități”. De remarcat și aici apropierea de noțiunea de luminis, poiană.

Enciclopedia Britanică scrie (4):

Lugdunum (Lugdunum) numele unei localități (oraș), înseamnă probabil “Fortul (sau dealul) zeului Lugos (Lug)”, nume utilizat de Romani pentru cel puțin patru orașe în Galia sau în apropierea vechii Galii. Cel mai însemnat era la confluența Ronului cu Saône, Lyonul de azi și a dat numele provinciei *Gallia Lugunensis*. Terminațiile - *dunum*, -*ues* -*uibus* confirmă proveniența celtică a numelui.

În limba dacică terminația -*dava* are același sens, și anume “cetate întărită, localitate”.

Celelalte orașe cu același nume sunt următoarele:

Lugudunum Batavorum, un oraș în Batavia germanică (Olanda), este probabil de origine celtică; în general se consideră a fi orașul Leiden de azi. Există unele presupuneri că ar fi existat undeva pe litoral în apropierea orașului Haga sau pe lângă Katwyk.

Lugudunum clavatum, numele cel mai vechi latinesc pentru orașul francez Laon. În sec. al VII-lea *Lugdunum* s-a făcut *Laudunum*, apoi *Laon*.

Lugudunum Convenarum, cunoscut și sub numele de *Convenae* (St. Bertrand de Comming, Haute-Garonne, Franța).

Până aici informațiile din Enciclopedia britanică.

Dar și alte orașe au legături strânse cu străvechile așezări celtice, care nu au fost citate în această Enciclopedie:

Lugano, în cantonul Ticino, pe lacul Lugano, amintit deja de pe vremea Francilor (bogat în livezi și vii, altă caracteristică a acestor orașe).

Lugos, oraș în provincia italiană Ravenna.

Lugo, capitala unei provincii spaniole cu același nume, în centrul Galiciei, anticul *Lugus Augusti* (și acesta teritoriu viticol).

Numele zeului *Lug*, o figură mitologică, care avea legătură cu renașterea, reînvierea, s-a păstrat în multe denumiri de localități din Gallia, dar și în Britania. Legenda afirmă că zeul Lug a venit peste mare în insulă (5).

În secolul V î.e.n., Celții au pătruns dinspre nord-vest în Transilvania (influențe net celtice se pot observa și în Oltenia).

În Ardeal elementul celtic a fost un factor important în alcătuirea culturii Latène. Celții au adus cu ei tehnologia perfecționată a prelucrării fierului și a fabricării vaselor de lut ars (roata olarului), metode preluate imediat de Daci. Cultura Latène specifică pentru partea a doua a epocii fierului, a durat din jurul anului 300 î.e.n. până la 106 e.n., anul cuceririi Daciei de către Romani: 406 ani, aproape de două ori și jumătate mai mult decât dominația romană.

Datorită pământului lutos în Lugoj a înflorit meșteșugul olarilor și până în prezent orașul a ajuns centrul unei importante industrii de cărămizi.

The Cambridge Ancient History (6) vorbește chiar de o veritabilă celtizare a teritoriului între Dunăre și Tisa, dar și spre vest și sud.

Istoricul roman Publius Annius Flavius (începutul sec. II e.n.) (7) amintește de Celții ca populație între Geți și Daci. Autorul polonez Kablubek (I, ep.2, ed. 1711), vorbește de luptele grele ale Slavilor în țările dunărene duse cu Celții. El îi numește Vlăhi (nume pe care popoarele vecine l-au dat Românilor până în sec. al XIX-lea).

În jurul anului 488 î. e. n. Celții de răsărit (Scorzii) în timpul migrării lor în Peninsula balcanică, au întemeiat Singidunum, Belgradul de astăzi, la mai puțin de 200 de km de Lugoj.

Încă în anul 638 e.n. Sârbii găsesc resturi ale Celților în țările adiacente Drinei și Ibarului și numesc aceste teritorii Stari Vlah (Vlahia Veche).

Intenția mea nu este să fac aici ample analize filologice, ca să caut, pe de o parte legături între ceea ce este celtic și dacic, pe de altă parte între celtic și latin, sau între dacic și latin. Totuși cred că e necesar, să amintesc că *loc* = localitate, *sgil* = apă (Jiul?), *dob* = culme de deal, de munte (Dobra?), *seb* = pâraiaș (Sebeș?), *arg* = cetatea unui prinț sau rege (Argeș?) sunt cuvinte celtice.

Nu trebuie să trecem cu vederea faptul că tabăra legiunii romane, pe locul unde azi se găsește orașul Chester (Anglia), pe vremea Celților a purtat numele de *Deva*, exact ca orașul din România.

Legăturile strânse de patru secole între Daci și Celți au avut desigur o influență și asupra limbii. Se știe că Celții au locuit mult timp în Italia și limba lor poate să fi avut o oarecare influență și asupra limbii latine. Poate - afirmația mea e desigur foarte îndrăzneată - limba Celților a îndeplinit un rol de pionierat pentru romanizarea teritoriului Dunării de Jos. Poate Romanii au adus cu ei, în limba lor, cuvinte de împrumut celtic pe care Dacii le cunoșteau deja în mod curent.

Desigur, până în prezent nu posedăm material cert probator în această privință. Săpăturile arheologice cunoscute până la această dată, nu sunt suficiente. Nu pot să exclud că acum peste un mileniu o poieniță, un luminiș sau o pădure, un petec de pământ sub un deal cu vii, unde exista cândva un loc sacru celtic, care purta numele de *lugos*, *Lugoj* a dat numele unui oraș

Nu trag nici o concluzie, poate problema de unde vine numele orașului de pe malul Timișului va rămâne nerezolvată. Am dorit doar să propun căi noi, care ar putea să contribuie la continuarea cercetărilor în legătură cu acest ținut.

NOTE

1. Iványi István, *Lugos rendezett tanácsú város története, adatok és vázlatok*. Szapadka 1907.
2. *Magyar Ertelmező Kéziszótár*. Budapest 1872.
3. Ivan Duridanov, *Thrakisch-Dakische Studien*, Sofia 1969, I Teil, pag. 44.
4. Encyclopedia Britanica Bd. 14. p.407, 3. p.60.
5. Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Stefan Pascu, *Istoria României Compendiu*. București 1969, p.28, 32.
6. Cambridge Ancient History Bd.7. p.65.
7. Leopold Contzen, *Die Wanderungen der Kelten*. Leipzig, 1881 p.65.-p.67.

RESUME

Le nom de la ville roumaine *Lugoj*, située au coeur même du thracisme, a été expliqué par diverses étymologies (par ex., lat. *lucus*), dont l'auteur préfère celle qui s'appuie sur la correspondance avec *Lugudunum*. S'appelaient ainsi plusieurs localités celtiques en Europe occidentale, et l'auteur soutient la thèse d'une considérable influence celtique (au point de vue linguistique aussi) dans la région du Bas Danube.

ISTORIE ROMÂNĂ

In murmur de baladă, voi eroi strălucitori ca sunetul de mai ați izvorât din legendare ere... aici, din totdeauna pe-acest plai nestrămutați în vremuri de durere... Voi, lance, fluier, spadă și cimpoi...

Aici, cu frunți scăldate-n aurori stânci de granit din arcu carpatin cu vreri de vis țesute-n fir de cânturi brăzdând zefirii Pontului Euxin... aici, veghind doinitele pământuri... Vă mulțumim străbuni nemuritori!

Un Burebista-i piatră și titan!
ca un Ceahlău spre cer un Decebal
vă străjuie ființa, dorul, lanul...
în șaua de-aur pe-nvățatu-i cal
Traian semeț binecuvântă neamul
Cel bun, cel dârz, cel drept daco-roman..

Popor ce te-ai simțit pururi stăpân
pe limbă, pe moșie și pe port
c-un Mircea, c-un Ștefan la cârma țării
- și alții neștiuți de Herodot -
c-un Tricolor - triumf în largul zării
In veci vei fi numit: POPOR ROMAN!

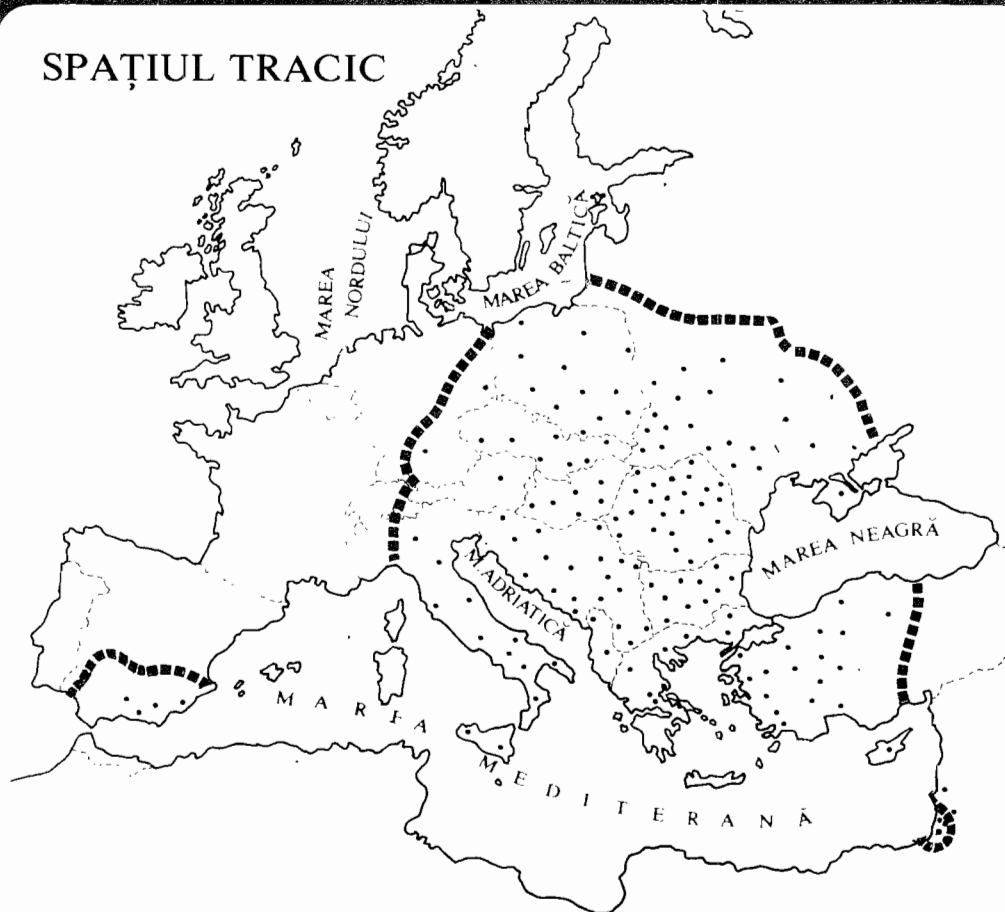
ISIDOR DOCTOREANU

ȘI-AU ANUNȚAT
PARTICIPAREA LA AL
DOILEA SIMPOZION
DE TRACOLOGIE

ADAMEȘTEANU Dinu
BELARDI Walter
BERCIU Dumitru
BLASQUEZ MARTINEZ José Maria
BRACCESI Lorenzo
CARO BAROJA Julio
CONDURACHI Emil
CREVATIN Franco
CULIANU Ion
DELER Peter
DRĂGAN Josif Constantin
DURIDANOV Ivan
GEORGIEV Vladimir
IRIMIA Mihai
LA REGINA Adriano
LOMBARD Alf
MINISSI Nullo
NOCENTINI Alberto
PETRESCU-DĂMBOVIȚA Mircea
PISANI Vittore
POGHIRC Cicerone
POTOV Vladimir
RAUTA Aurelio
SAKELLARIOU Michel
STATI Sorin
VALMARIN Luisa
VELKOV Velisar
VULPE Alexandru
VULPE Radu

SPAȚIUL TRACIC

**Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume,
după cel al Indienilor (Herodot)**

<i>Mircea Mihai Rădulescu:</i> Limba Dacilor (I)	2
<i>Lucian Stanciu:</i> Spiritualitatea populației autohtone din Dacia în sec. IV-XIII	5
<i>Sigismund Schlinger:</i> Despre originea numelui orașului Lugoj	11
<i>Isidor Doctoreanu:</i> Istorie română	15

NOI TRACII

Redactia: Via Larga 11, Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)
Centro stampa B.G. - Via larga 11 Milano